

# Aleksander Domogała

---

## Rzecz o "słowie" w świecie ludzi i zwierząt : (na przykładzie odzwierzęcych czasowników mówienia)

---

Linguarum Silva 2, 31-53

---

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Aleksandra Domogała

## Rzecz o „słowie” w świecie ludzi i zwierząt (na przykładzie odzwierzęcych czasowników mówienia)

### Wstęp

W systemie leksykalnym języka polskiego funkcjonuje pokaźna grupa czasowników mówienia (*verba dicendi*), których kształt motywowany jest czasownikami nazywającymi dźwięki wydawane przez zwierzęta<sup>1</sup>. Ściślej: mam na uwadze następujące leksemy: *ćwierkać, gdać, gęgać, gruchać, kłotać, krakać, miauczeć, mrużyć, pisać, pohukiwać, ryczeć, skomlać, skrzeczeć, syczeć, szczebiotać, szczekać, świergotać, tokować, ujadać i warczeć*. Przeważająca część tych czasowników<sup>2</sup> występuje w dwóch znaczeniach wtórnych odnoszących się do ludzi: ‘o ludziach: wydawać dźwięki przypominające odgłosy wydawane przez zwierzęta’ (por. *miauczeć* w zdaniu *Dziecko miauczowało, udając kota*) oraz ‘o ludziach: mówić coś w jakiś sposób’ (por. *miauczeć* w zdaniu *Dziecko miauczowało mamie, żeby kupiła mu lody*).

W niniejszym artykule rozważania koncentruję wokół wtórnego znaczenia odzwierzęcych czasowników mówienia, które oddaje ogólna parafraza: ‘o ludziach: mówić coś w jakiś sposób’. Analizę interesujących mnie leksemów przeprowadzam z wykorzystaniem narzędzi wypracowanych na gruncie semantyki strukturalnej (mam tu na uwadze teorię składników i metodę pól leksykalnych).

Moim celem jest dotarcie do struktury znaczeniowej odzwierzęcych czasowników mówienia przez ich dekompozycję na prostsze składniki semantyczne (szerzej: MIODUNKA, 1989). Zgodnie z założeniem, iż język jest systemem znaków (szerzej: DE SAUSSURE, 1961), które ujmuje się wyłącznie w odniesieniu do siebie samych, a nie w relacji do oznaczanych przez nie przedmiotów, podejmuję próbę zbadania opozycji, w jakie wchodzi poszczególne elementy w obrębie fragmentu pola wyrazowego ‘czasowniki – nazwy aktów mowy’. Zastrzegam jednak, iż w przypadku tak zło-

---

<sup>1</sup> Na potrzeby niniejszego artykułu dla tych czasowników przyjmuję termin: odzwierzęce czasowniki mówienia.

<sup>2</sup> Za wyjątkiem leksemu *tokować*.

zonych semantycznie wyrażen jak te, których interpretacji się podjęłam, czasem nie sposób nie uwzględnić, poza cechami językowymi, cech oddających realne właściwości opisywanych jednostek. Ponadto próbuję zbadać, jakie zbiory leksemów wypełniają miejsca walencyjne interesujących mnie leksemów.

Zagadnienie odzwierzęcych czasowników mówienia nie doczekało się jak dotąd szczegółowej, syntetycznej monografii<sup>3</sup>. Niniejszy artykuł jest pierwszą, skromną próbą dotarcia do struktury znaczeniowej leksemów: *ćwierkać, gdakać, gęgać, gruchać, klekotać, krakać, miauczeć, mruczeć, pisać, pohukiwać, ryczeć, skomleć, skrzeczeć, syczeć, szczebiotać, szczeakać, świergotać, tokować, ujadać i warczeć*. Tym samym zaproponowane przeze mnie testy oraz postawione hipotezy powinny stać się tematem szerszej dyskusji.

## 1. Wokół materiału

Szkicując portret semantyczny odzwierzęcych czasowników mówienia, opieram się na materiale współczesnego języka polskiego, zgromadzonym na podstawie słowników ogólnych języka polskiego (ISJP, PSWP, USJP, SWJP) oraz korpusów tekstów. Już wstępne rozeznanie pokazało, że słowniki oraz korpusy tekstów nie dostarczają liczego materiału obrazującego użycie interesujących mnie wyrażen. Przeważająca część przykładów dotyczy raczej użyc w znaczeniu prymarnym ‘o zwierzęciu: wydawać głos’ oraz użyc w znaczeniu wtórnym ‘o ludziach: wydawać dźwięki przypominające odgłosy wydawane przez zwierzęta’. W konsekwencji wielokrotnie byłam zmuszona opierać się przede wszystkim na własnej kompetencji językowej oraz na kompetencji innych świadomych użytkowników języka. Co ciekawe, użytkownicy języka polskiego czasem mieli trudności z rozstrzygnięciem, czy w przykładowych zdaniach badany leksem został użyty w prawidłowym kontekście. Tym samym pozwala mi to wysnuć przypuszczenie, iż odzwierzęce czasowniki mówienia nie są powszechne w użyciu.

<sup>3</sup> Niemniej, w wybranych pracach poświęconych semantyce czasowników z grupy *verba dicendi* podjęto próbę opisu nielicznych, interesujących mnie jednostek zarówno w aspekcie synchronicznym (MARCJANIŁ, 1987; MĄCZYŃSKI, 1984; KOZARZEWSKA, 1990; GREŃ, 1994), jak i w aspekcie diachronicznym (KLESZCZOWA, 1989; PASTUCHOWA, 2000).

## 2. Kompletowanie pola leksykalnego

Pierwszym istotnym krokiem analizy, przeprowadzanej na podstawie założeń modelu semantyki składnikowej, jest skompletowanie pola leksykalnego. Przyjmuje się, że słownictwo, czyli ogół wyrażen należących do danego języka, tworzy zamknięty zbiór leksemów lub jednostek leksykalnych. Na wspomniany zbiór słownictwa składają się liczne, uporządkowane paradygmatycznie lub syntagmatycznie podzbiory właściwe, czyli pola leksykalne. Przyjmuje się, że każda jednostka języka należy do jakiegoś pola, co więcej – wchodzi w obręb co najwyżej jednego pola leksykalnego (LYONS, 1984: 260, za: NOWAK, 2008: 130).

Punktem wyjścia przeprowadzonej przeze mnie analizy składnikowej są wyrażenia mające w swej strukturze znaczeniowej element ‘mówić’. Analizę ograniczam jedynie do wyrażen, których kształt motywowany jest dźwiękami wydawanymi przez zwierzęta, zatem dokonuję analizy jedynie fragmentu pola wyrazowego ‘czasowniki – nazwy aktów mowy’. Tym samym zaproponowane przeze mnie pole leksykalne nie pretenduje do miana kompletnego.

## 3. Analiza składnikowa paradygmatyczna

Celem analizy składnikowej paradygmatycznej jest dotarcie do jądra semowego reprezentującego strukturę znaczeniową analizowanego wyrażenia. Na semem danego wyrazu składają się trzy rodzaje semów: semy ogólne, semy specyficzne (w tym semy opisowe i semy funkcjonalne<sup>4</sup>) oraz semy potencjalne. Zatem w strukturze semantycznej jednostek języka można wskazać klasem i semantem, tworzące część denotacyjną sememu oraz wirtuem stanowiący część konotacyjną sememu, odwołującą się do skojarzeń tkwiących w świadomości użytkownika języka (MIODUNKA, 1989: 136–141). Co istotne, paradygmatyczną analizę składnikową przeprowadza się z pominięciem kontekstów użycia badanych wyrazów. Analizowane jednostki leksykalne traktowane są jako elementy systemu językowego i ujmowane są jedynie w relacji do siebie samych.

W pierwszym kroku stawiam hipotezę, że w strukturze semantycznej wszystkich opisywanych przeze mnie leksemów mogą wskazać sem ogólny [mówić], pełniący jednocześnie funkcję archisemu – elementu wspólnego dla wszystkich wyrażen (por. 1–20).

<sup>4</sup> Semy opisowe wskazują na istotę, cechy danego elementu pola, natomiast semy funkcjonalne odnoszą się do funkcji bądź przeznaczenia wyrażenia (MIODUNKA, 1989: 137).

- (1) \*Rezolutna dziewczynka w milczeniu ćwierkała bez przerwy.
- (2) \*Stały baby przy płocie i gdaczą już ze dwie godziny, nic przy tym jednak nie mówiąc.
- (3) \*Zosia już od godziny gęga z sąsiadką, ale żadna z nich nie odezwała się dotąd ani słowem.
- (4) \*W lokalu nie było nikogo oprócz gruchającej w milczeniu parki.
- (5) \*Od rana do wieczora klekotała, żebym pozwolił jej wyjechać, ale nic przy tym nie powiedziała.
- (6) \*Wszyscy się przestraszyli, bo Andrzej bez słowa krakał ciągle, że wojna wybuchnie lada dzień.
- (7) \*Przestań w milczeniu miauczeć – bo i tak nie kupię Ci lodów, jest za zimno!
- (8) \*Ledwo mruknął coś na powitanie, ale nawet nie wydał z siebie przy tym żadnego dźwięku.
- (9) \*Na każdym przyjęciu babcia piała peany na cześć swojej wnuczki, a to oznacza, że nie odzywała się ni słowem.
- (10) \*Matka od rana bez słowa pohukiwała na każdego, kto jej się nawinął.
- (11) \*Nic nie mówiąc, ryknął na niego, żeby się wynosił.
- (12) \*W milczeniu skomlał, że pieniędzy nie ma, żebym mu dwadzieścia pięć rubli pożyczyła.
- (13) \*W telefonie skrzeczał milcząco jakiś głos: – z Moniką poproszę!
- (14) \*Proszę mnie natychmiast odwieźć do domu – syknęła ze złością, ale nic przy tym nie powiedziała.
- (15) \*Dzieci od rana szczebiotały bezgłośnie.
- (16) \*Szczekała na dozorcę, że nie sprząta, ale milczała przy tym jak grób.
- (17) \*Przyjaciółki bez słowa wesoło świergotały.
- (18) \*Głośno, ale w milczeniu tokował o swych podbojach sercowych.
- (19) \*Mówiąc, że przekupki ujadły na siebie, chcę powiedzieć, że nic przy tym nie mówiły.
- (20) \*Urzędniczka, milcząc uparcie, warczała na stłoczonych w korytarzu petentów.

W następnym kroku podejmę próbę wyodrębnienia semów specyficznych, co umożliwi rozróżnienie wyrażenia niesynonimicznych.

Leksemy: *ćwierkać*, *szczebiotać*, *świergotać*

Zakładam, że na semantem leksemów *ćwierkać*, *szczebiotać* i *świergotać* składają się wspólne semy opisowe: [wysoki] (por. 21–23), [ciche]

(por. 24–26), [miły] (por. 27–29) oraz sem funkcjonalny: [z radością] (por. 30–32).

- (21) \*Dziecko ćwierkało bez przerwy głębokim barytonem.  
 (22) \*Z przyjemnością słuchał, jak jego trzyletnia córeczka szczebiotała basem.  
 (23) \*Przyjaciółki weselo świergotały dudniącymi, grubymi głosami, bo spotkały się po raz pierwszy po miesięcznych wakacjach.  
 (24) \*Marychna już była przy nim, pomagała mu zdjąć marynarkę i ćwierkała ile pary w płucach, wręcz nie do wytrzymania.  
 (25) \*Panienka szczebiocze do słuchawki, że aż szyby lecą z okien.  
 (26) \*Przyjaciółki weselo świergotały, zagłuszając tym grzmiącym świergotem odgłosy dobiegające z pobliskiej autostrady.  
 (27) \*Rezolutna dziewczynka ćwierkała bez przerwy, aż nieprzyjemnie było słuchać jej chrapliwego głosu.  
 (28) \*Dziewczynki skrzeczącym głosem szczebiotały radośnie, pochylone nad domkiem dla lalek.  
 (29) \*Dzieci biegały po podwórku i świergotały nieprzyjemnym dla ucha, rzężącym głosem.  
 (30) \*Marychna już była przy nim, pomagała mu zdjąć marynarkę i ćwierkała z żalem w głosie.  
 (31) \*Panienka z rozdzierającym smutkiem szczebiocze do słuchawki, składając usta w słodki ryjek.  
 (32) \*Dzieci biegały po podwórku i świergotały, bo były niezmiernie przygnębione.

Wspólne dla leksemów ćwierkać, szczebiotać i świergotać składniki znaczeniowe: [wysoki], [cichy], [miły], dowodzą synonimiczności badanych wyrażań. Należy jednak zaznaczyć, że wspomniane leksemy różnią się między sobą wirtuemem, a więc nacechowaniem. Dla poszczególnych czasowników można wskazać następujące semy potencjalne: ćwierkać [przenośne], szczebiotać [książkowe], świergotać [przenośne].

*ćwierkać*

semem = klasem: [mówić] + semantem: [wysoki] [cichy] [miły] [z radością] + wirtuem: [przenośne]

*szczebiotać*

semem = klasem: [mówić] + semantem: [wysoki] [cichy] [miły] [z radością] + wirtuem: [książkowe]

*świergotać*

semem = klasem: [mówić] + semantem: [wysoki] [cichy] [miły] [z radością] + wirtuem: [przenośne]

Leksemy: *gdakać*, *gęgać*, *klekotać*

Przypuszczam, że czasowniki *gdakać*, *gęgać* i *klekotać* stanowią kolejną grupę wyrażen synonimicznych. Przyjmuję, że w ich strukturze znaczeniowej mogę wskazać wspólne dla nich semy specyficzne opisowe: [nisko] (por. 33-35), [głośno] (por. 36-38), [niemiło] (por. 39-41) oraz sem specyficzny funkcjonalny: [niemądrze] (por. 42-44).

- (33) \**Stanęły baby przy płocie i dziecięcymi głosikami gdaczą już ze dwie godziny.*
- (34) \**Zosia kwiliąc, gęgała z sąsiadką.*
- (35) \**Od rana do wieczora klekotała cieniutkim głosem, żebym pozwolił jej wyjechać.*
- (36) \**Stanęły baby przy płocie i niemal szeptem gdaczą już ze dwie godziny.*
- (37) \**Maria potrafi całymi godzinami cichuteńko gęgać o swoich dzieciach.*
- (38) \**Od rana do wieczora klekotała ściszym głosem, żebym pozwolił jej wyjechać.*
- (39) \**Stanęły baby przy płocie i, co miłe dla ucha, gdaczą już ze dwie godziny.*
- (40) \**Zosia od godziny gęgała z sąsiadką, aż przyjemnie było słuchać brzmienia jej głosu.*
- (41) \**Od rana do wieczora klekotała, aż chciało się słuchać, żebym pozwolił jej wyjechać.*
- (42) \**Stanęły baby przy płocie i gdaczą już ze dwie godziny, a ich rozmowa jest niezmiernie bogata w treść.*
- (43) \**W telewizji wciąż mądrze gęgają gadające głowy.*
- (44) \**Mówiąc, że od rana do wieczora klekotała, chcę powiedzieć, że przekazywała tym samym ważne informacje.*

W strukturze znaczeniowej czasowników *gdakać*, *gęgać* i *klekotać* można wskazać następujące semy potencjalne: *gdakać* [lekceważąco], *gęgać* [potocznie], *klekotać* [potocznie], zatem leksemy te różnią się nacechowaniem.

*gdakać*

semem = klasem: [mówić] + semantem: [nisko] [głośno] [niemiło] [niemądrze] + wirtuem [lekceważąco]

*gęgać*

semem = klasem: [mówić] + semantem: [nisko] [głośno] [niemiło] [niemądrze] + wirtuem: [potocznie]

*klekotać*

semem = klasem: [mówić] + semantem: [nisko] [głośno] [niemiło] [niemądrze] + wirtuem: [potocznie]

Leksem *gruchać*

Domnieman, że na część denotacyjną elementu systemu językowego *gruchać* składają się semy opisowe: [wysoko] (por. 45), [cicho] (por. 46), [miło] (por. 47) oraz sem funkcjonalny: [z uczuciem] (por. 48).

- (45) \*Ania i Andrzej usiedli pod kwitnącym kasztanowcem i niskimi, dudniącymi głosami gruchali jak dwa gołąbki.  
 (46) \*Gruchają sobie jak dwa gołąbki, zagłuszając przy tym wszystko dookoła.  
 (47) \*Ania i Andrzej usiedli pod kwitnącym kasztanowcem i, niemiłosiernie skrzecząc, gruchali jak dwa gołąbki.  
 (48) \*Mówiąc, że gruchają sobie jak dwa gołąbki, chcą powiedzieć, że od lat się nienawidzą.

Ponadto w znaczeniu analizowanej jednostki leksykalnej można również wskazać składnik kojarzony: [żartobliwie].

*gruchać*

semem = klasem: [mówić] + semantem: [wysoko] [cicho] [miło] [z uczuciem] + wirtuem: [żartobliwie]

Leksem *krakać*

Zakładam, że semy specyficzne opisowe nie są elementami relewantnymi w strukturze znaczeniowej leksemu *krakać*. Semantem czasownika *krakać* ogranicza się jedynie do semu specyficznego funkcjonalnego: [z pesymizmem] (por. 49).

- (49) \*Wszyscy się przestraszyli, bo Andrzej optymistycznie krakał, że wojna wybuchnie lada dzień.

Konotacyjna część jednostki reprezentowana jest przez semy potencjalne: [potocznie], [przenośnie].

*krakać*

semem = klasem: [mówić] + semantem: [z pesymizmem] + wirtuem: [potocznie] [przenośnie]



Leksemy: *miauczeć*, *skomleć*

Stawiam hipotezę, że w semantemie leksemów *miauczeć* oraz *skomleć* można wskazać jedynie semy specyficzne opisowe: [wysoko] (por. 50–51), [cicho] (por. 52–53), [niemiłoś] (por. 54–55).

- (50) \*Chłopiec głębokim basem miauczał mamie, żeby kupiła mu lody.  
 (51) \*Znacznie obniżając głos, skomlał na swój los.  
 (52) \*Chłopiec, krzycząc w niebogłosy, miauczał mamie, żeby kupiła mu lody.  
 (53) \*Więzień skomlał o łaskę, wrzeszcząc ile sił w płucach.  
 (54) \*Chłopiec miłym dla ucha głosem miauczał mamie, żeby kupiła mu lody.  
 (55) \*Więzień skomlał o łaskę, aż przyjemnie było słuchać brzmienia jego głosu.

Na wirtuem czasowników: *miauczeć* i *skomleć* składa się wspólny dla nich sem potencjalny: [potocznie].

*miauczeć*

semem = klasem: [mówić] + semantem: [wysoko] [cicho] [niemiłoś] + wirtuem: [potocznie]

*skomleć*

semem = klasem: [mówić] + semantem: [wysoko] [cicho] [niemiłoś] + wirtuem: [potocznie]

Leksem *mruczeć*

Sądzę, że na znaczenie elementu języka *mruczeć* składają się semy specyficzne opisowe: [nisko] (por. 56), [cicho] (por. 57), [niemiłoś] (por. 58) oraz sem specyficzny funkcjonalny: [z niezadowoleniem] (por. 59).

- (56) \*Matka, piszcząc w niebogłosy, mruczała, że wszystko spoczywa na jej barkach.  
 (57) \*Wyszedł bez pożegnania, o co ojciec później na całe gardło mruczał.  
 (58) \*Matka słodko jak miód mruczała, że wszystko spoczywa na jej barkach.  
 (59) \*Wyszedł bez pożegnania, o co ojciec później pogodnie mruczał.

Czasownik *mruczeć* w strukturze znaczeniowej nie posiada części konotacyjnej.

*mruczeć*

semem = klasem: [mówić] + semantem: [nisko] [cicho] [niemiło] [z niezadowolaniem]

Leksem *piąć*

Wnoszę również, że w strukturze semantycznej wyrażenia *piąć* można wskazać semy specyficzne opisowe: [wysoko] (por. 60), [głośno] (por. 61), [niemiło] (por. 62) oraz sem specyficzny funkcjonalny: [z zachwytem] (por. 63).

- (60) \**Matka basem piała pochwały na cześć swoich dzieci.*  
 (61) \**Na każdym przyjęciu babcia cichutko piała peany na cześć swojej wnuczki.*  
 (62) \**Każdy, kto był w Paryżu, szczerząc i warcząc, pieje z zachwytem nad miastem.*  
 (63) \**Przy kielichu piał peany na swoją cześć, ale to nie znaczy, że zachwycał się sobą.*

Na wirtuem leksemu *piąć* składają się następujące składniki potencjalne: [książkowe], [żartobliwe], [potoczne].

*piąć*

semem = klasem: [mówić] + semantem: [wysoko] [głośno] [niemiło] [z zachwytem] + wirtuem: [książkowe] [żartobliwe] [potoczne]

Leksem *pohukiwać*

Przypuszczam, że w znaczeniu czasownika *pohukiwać* zawierają się następujące semy specyficzne: [nisko] (por. 64), [głośno] (por. 65), [niemiło] (por. 66), [karcąco] (por. 67).

- (64) \**Subtelnym głosikiem pohukiwał na rozkrzychaną gromadkę.*  
 (65) \**Matka od rana cichutko pohukiwała na każdego, kto jej się nawinał.*  
 (66) \**Szybciej! Szybciej! – pohukiwał słodkim głosem drużynowy.*  
 (67) \**Drużynowy pohukiwał na niesforne dzieci, ale wcale nie chciał ich skarcić.*

Część konotacyjną analizowanego wyrażenia tworzy sem potencjalny: [książkowe].

*pohukiwać*

semem = klasem: [mówić] + semantem: [nisko] [głośno] [niemiło] [karząco] + wirtuem: [książkowe]

Leksemy: *ryczeć, szczekać, ujadać*

Stawiam hipotezę, że strukturę semantyczną leksemów *ryczeć, szczekać* i *ujadać* reprezentują następujące semy specyficzne: opisowe: [nisko] (por. 68–70), [głośno] (por. 71–73), [niemiło] (por. 74–76), oraz funkcjonalne: [ze złością] (por. 77–79).

- (68) \*Mężczyzna ryknął cieniutkim głosikiem.  
 (69) \*Piskliwym głosem, prawie falsetem, szczekała na dozorcę, że nie sprząta.  
 (70) \*Przekupki wysokim głosem ujadały na siebie.  
 (71) \*Mężczyzna ryknął potężnym głosem, że ledwo można było go usłyszeć.  
 (72) \*Szczekała szeptem na dozorcę, że nie sprząta.  
 (73) \*Ledwo wstała, a już cichutko ujada na dzieci i męża.  
 (74) \*Mężczyzna ryknął przyjemnym dla ucha głosem.  
 (75) \*Szczekała na dozorcę, że nie sprząta, aż przyjemnie było słuchać brzmienia jej głosu.  
 (76) \*W sklepie jakieś zdenerwowane klientki miłymi głosami ujadały na sprzedawczynię.  
 (77) \*Mężczyzna chciał być uprzejmy, więc ryknął złowroźnie potężnym głosem.  
 (78) \*Szczekała na dozorcę, że nie sprząta, gdyż chciała okazać mu swoją sympatię.  
 (79) \*Przekupki uprzejmie ujadały na siebie.

Synonimiczne leksemy *ryczeć, szczekać* i *ujadać* mają różny zestaw semów potencjalnych: *ryczeć*: [potocznie], *szczekać*: [pogardliwie], *ujadać*: [potocznie], [przenośnie].

*ryczeć*

semem = klasem: [mówić] + semantem: [nisko] [głośno] [niemiło] [ze złością] + wirtuem: [potocznie]

*szczekać*

semem = klasem: [mówić] + semantem: [nisko] [głośno] [niemiło] [ze złością] + wirtuem: [pogardliwie]

*ujadać*

semem = klasem: [mówić] + semantem: [nisko] [głośno] [niemiło] [ze złością] + wirtuem: [potocznie] [przenośnie]

Leksem *skrzeczeć*

Zakładam, że na semantem leksemu *skrzeczeć* składają się jedynie semy specyficzne opisowe: [wysoko] (por. 80), [głośno] (por. 81), [niemiło] (por. 82).

- (80) \*W telefonie skrzeczał ktoś gardłowym basem – z Moniką poproszę!  
 (81) \*Cichuteńko skrzeczał coś o swojej pracy.  
 (82) \*Tak skrzeczał, że aż przyjemnie było słuchać tembru jego głosu.

Ponadto w części kojarzonej sememu interesującego mnie czasownika można wyodrębnić sem potencjalny: [potocznie].

*skrzeczeć*

semem = klasem: [mówić] + semantem: [wysoko] [głośno] [niemiło] + wirtuem: [potocznie]

Leksemy: *syczeć, warczeć*

Domniemam, że na znaczenie leksemów *syczeć* i *warczeć* składają się semy specyficzne opisowe: [nisko] (por. 83–84), [cicho] (por. 85–86), [niemiło] (por. 87–88) oraz sem specyficzny funkcjonalny: [ze złością] (por. 89–90).

- (83) \*Proszę mnie natychmiast odwieźć do domu – syknęła perlistym głosikiem.  
 (84) \*Urzędniczka aksamitnym sopranem warczała na stłoczonych w ciasnym korytarzu petentów.  
 (85) \*Nie daruję ci tego – syknął na całe gardło.  
 (86) \*Urzędniczka warczała na stłoczonych w ciasnym korytarzu petentów, zagłuszając łoskot młota pneumatycznego.  
 (87) \*Nie daruję ci tego – syknął słodkim głosem.  
 (88) \*Szef był od rana zły i serdecznym głosem warczał na każdego, kto mu się nawinął.  
 (89) \*Syczał mu do ucha złorzeczenia, gdyż chciał być dla niego uprzejmy.  
 (90) \*Grzecznie warczeli na siebie przy każdej okazji.

Leksemy *syczeć* i *warczeć* są synonimami różniącymi się semami potencjalnymi (a więc nacechowaniem): *syczeć*: [potocznie], *warczeć*: [potocznie], [przenośnie].

syczeć

semem = klasem: [mówić] + semantem: [nisko] [cicho] [niemiło] [ze złością] + wirtuem: [potocznie]

warczeć

semem = klasem: [mówić] + semantem: [nisko] [cicho] [niemiło] [ze złością] + wirtuem: [potocznie] [przenośnie]

### Leksem *tokować*

Sądzę, że semantem jednostki systemu *tokować* tworzą semy specyficzne opisowe: [nisko] (por. 91), [głośno] (por. 92) oraz sem specyficzny funkcjonalny: [dużo] (por. 93).

(91) \*Cieniutkim głosikiem tokował o swych podbojach sercowych.

(92) \*Cichutko tokował o swych podbojach sercowych.

(93) \*Odrobinę tokował o swych podbojach sercowych.

Ponadto zakładam, że w wirtuemie leksemu *tokować* zawierają się semy potencjalne: [potocznie], [przenośnie].

*tokować*

semem = klasem: [mówić] + semantem: [nisko] [głośno] [dużo] + wirtuem: [potocznie] [przenośnie]

Przeprowadzona analiza składnikowa paradygmatyczna doprowadziła do wyodrębnienia wyrażen synonimicznych oraz pogrupowania ich w synsety (grupy synonimów). W tabeli 1 prezentuję wyniki analizy składnikowej paradygmatycznej.

W następnym kroku, przeprowadzając analizę składnikową syntagmatyczną, podejmę próbę zbadania kontekstów, w jakich występują odzwierciedlające czasowniki mówienia.

## 4. Analiza składnikowa syntagmatyczna

Celem analizy składnikowej syntagmatycznej jest wykrycie semów kontekstowych, czyli wskazanie otoczeń słownych, w jakich występuje wyrażenia wchodzące w obręb badanego pola. Przeprowadzając analizę składnikową syntagmatyczną, dąży się do wskazania semów nuklearnych tworzących niezmiennie i niezależne od kontekstu jądra semowe (Js) oraz semów kontekstowych tworzących klasem (Ks) – zbiór semów wskazujących na różnice semantyczne tego samego wyrażenia, użytego w róż-

nych kontekstach. Innymi słowy: semy nuklearne reprezentują porządek paradygmatyczny w języku, natomiast semy kontekstowe obrazują relacje syntagmatyczne, w jakie wchodzi badane wyrażenia. Te dwa typy semów wspólnie składają się na semem (Sm) (MIODUNKA, 1989: 119).

Zbadanie otoczenia słownego, w jakim pojawiają się odzwierzęce czasowniki mówienia, nie należy do zadań łatwych. Interesujące mnie jednostki języka rzadko są wykorzystywane w tworzeniu wypowiedzi. W konsekwencji brakuje materiału obrazującego konteksty, w jakich te czasowniki mogą występować. Również odwołanie się do kompetencji językowej własnej lub innych użytkowników języka nie zawsze przynosi oczekiwane rezultaty.

#### 4.1. Kontekst lewostronny

Z racji tego, iż badane przeze mnie leksemy należą do grupy *verba dicendi* w ich lewostronnym otoczeniu może znaleźć się jedynie rzeczownik w liczbie pojedynczej lub mnogiej w funkcji podmiotu osobowego. Wynika to oczywiście z faktu, iż mówienie jest cechą wyłącznie ludzką. Należy jednak podkreślić, że w tej sytuacji wyjątek stanowią osoby pozbawione zdolności mówienia (np. osoby głuchonieme) oraz noworodki i niemowlęta (por. 1–20).

- (1) \**To niemowlę ćwierkało bez przerwy niezrażone brakiem słuchaczy.*
- (2) \**Stanęły niemowły przy płocie i gdaczą już ze dwie godziny.*
- (3) \**Wprawdzie Zosia jeszcze nie nauczyła się mówić, ale już od godziny gęga z sąsiadką.*
- (4) \**W lokalu nie było nikogo oprócz gruchającej parki niemowląt.*
- (5) \**Ten noworodek od rana do wieczora klekotał, żebym pozwolił mu wyjechać.*
- (6) \**Otoczą nas. Nie przemkniemy się – krakał półroczy Tadek.*
- (7) \**Głuchoniemy mężczyzna miauczał, że nie pójdziemy do kina.*
- (8) \**Wyszedł bez pożegnania, o co ta niemowa później mruczała.*
- (9) \**Przez to, że babcia na przyjęciu piała peany na cześć swojej wnuczki, chcę powiedzieć, że nie potrafi mówić.*
- (10) \**Szybciej! Szybciej! – pohukiwał Adaś, który jeszcze nie nauczył się mówić.*
- (11) \**Pomimo iż maleńki Staś nie potrafi mówić, to ryknął na brata, żeby się wynosił.*
- (12) \**Głuchoniemy Adam skomlał, że pieniędzy nie ma, żebym mu dwadzieścia pięć rubli pożyczyła.*

- (13) \* - Pan dyrektor wspomniał o rozlicznych funduszach, zapomogach i dotacjach unijnych - skrzeczała Bergmanowa, a mówić nie potrafiła.
- (14) \*Zejdź mi z oczu! - syknął noworodek złowieszczo.
- (15) \*Niemowa szczebiocze do słuchawki, składając usta w słodki ryjek.
- (16) \*Pozbawiona zdolności mówienia kobieta szczekała na dozorcę, że nie sprząta.
- (17) \*Mówiąc, że przyjaciółki wesoło świergotały, bo spotkały się po raz pierwszy po miesięcznych wakacjach, mam na myśli to, że żadna z nich nie potrafi mówić.
- (18) \*Mówiąc, że Marek głośno tokował o swych podbojach sercowych, chcę, abyście wiedzieli, że Marek nie potrafi mówić.
- (19) \*W sklepie jakieś noworodki ujadają na sprzedawczynię.
- (20) \*Choć urzędniczka jest głuchoniema, to warczała na stłoczonych w korytarzu petentów.

Ponadto niektóre spośród badanych wyrażen mają jeszcze dodatkowe ograniczenia dotyczące lewostronnego kontekstu. Po pierwsze, przypuszczam, iż w przypadku leksemów *ćwierkać*, *szczebiotać*, *świergotać* podmiot osobowy ograniczony jest jedynie do młodych kobiet lub dzieci (por. 21-29).

- (21) \*Pan Jan ćwierkał bez przerwy.
- (22) \*Mężczyzna szczebiocze do słuchawki, składając usta w słodki ryjek.
- (23) \*Koledzy z pracy wesoło świergotali, bo spotkali się po raz pierwszy po miesięcznych wakacjach.
- (24) \*Starsza pani ćwierkała bez przerwy, niezrażona brakiem słuchaczy.
- (25) \*Staruszki od rana szczebiotały.
- (26) \*Babcia biegała po podwórku i wesoło świergotała, bo humor jej dopisywał.
- (27) \*Pani w średnim wieku już była przy nim, pomagała mu zdjąć marynarkę i ćwierkała bez przerwy.
- (28) \*Dojrzałe kobiety szczebiotały radośnie, pochylone nad pracą.
- (29) \*Panie w średnim wieku wesoło świergotały, bo spotkały się po raz pierwszy po miesięcznych wakacjach.

Po drugie, sędzę, iż czasownik *gruchać* w lewostronnym otoczeniu akceptuje jedynie podmiot zbiorowy, składający się z dorosłego mężczyzny oraz dorosłej kobiety (por. 30-33).

- (30) \*Gruchał sam ze sobą.
- (31) \*Ania i Monika usiadły pod kwitnącym kasztanowcem i gruchały jak dwa gołąbki.

- (32) \*Adam i Maciej usiedli pod kwitnącym kasztanowcem i gruchali jak dwa gołąbki.  
 (33) \*W lokalu nie było nikogo oprócz gruchającej pary przedszkolaków.

Po trzecie, wnoszę, że lewostronne miejsce walencyjne leksemu *tokować* wypełnia czasownik w funkcji podmiotu osobowego ograniczonego do dorosłego mężczyzny (por. 34–35).

- (34) \*Maria głośno tokowała o swoich podbojach miłosnych.  
 (35) \*Przedszkolak głośno tokował o swoich podbojach miłosnych.

Po czwarte, domniemam, że lewostronnego miejsca walencyjnego czasowników: *gdakać*, *gęgać*, *krakać*, *piać*, *pohukiwać*, *skrzeczeć*, *syczeć*, *szczekać*, *ujadać* i *warczeć* nie może wypełnić osoba będąca dzieckiem (por. 36–45).

- (36) \*Pięcioletnie dziewczynki stanęły przy płocie i gdaczą już ze dwie godziny.  
 (37) \*Dziecko przez cały wieczór gęgało o swoich zabawkach.  
 (38) \* – Przepadło już wszystko – krakał złowieszczo małeńki Jaś.  
 (39) \*Na każdym przyjęciu dziecko piało peany na cześć swojej koleżanki, barwnie opowiadając o jej sukcesach.  
 (40) \*Przedszkolak pohukiwał karcąco na niesfornego kolegę.  
 (41) \*Widzisz, jesteśmy teraz tacy sami – skrzeczała radośnie moja czteroletnia córeczka.  
 (42) \*Nie ujdiesz mi! – przedszkolak syczał przez zaciśnięte zęby.  
 (43) \*Mała dziewczynka szczekała na dozorcę, że nie sprząta.  
 (44) \*Dziecko ledwo wstało, a już ujadało na wszystkich domowników.  
 (45) \*Ta pięcioletnia dziewczynka warczała na każdego, kto jej się nawinął.

W przypadku pozostałych leksemów: *klekotać*, *miauczeć*, *mruczeć*, *ryczeć* i *skomleć* nie występują dodatkowe ograniczenia dotyczące lewostronnego kontekstu.

#### 4.2. Kontekst prawostronny

Prawostronne miejsca walencyjne odzwierzęcych czasowników mówienia wypełniają zbiory leksemów, należące do różnych kategorii semantycznych. Większość interesujących mnie czasowników cechuje propozycjonalność, co oznacza, że treść następująca po czasowniku wprowadzana jest za pomocą włącznika *że* lub *dwukropka*. Wyjątek stanowi jedynie leksem *gruchać* (por. 46).



- (46) \*Ania i Andrzej usiedli pod kwitnącym kasztanowcem i gruchali, że bardzo się kochają.

Wśród odzwierzęcych czasowników mówienia można wyróżnić grupy leksemów włączające treści, którym można przypisać pozytywną lub negatywną wartość aksjologiczną. Sądzę, że leksemy: *ćwierkać*, *piać*, *szczebiotać*, *świergotać*, *tokować* otwierają prawostronne miejsce na zdania, które przez nadawcę wypowiedzi oceniane są jako pozytywne (por. 47–51).

- (47) \*Dziewczynka ćwierkała bez przerwy, że zgubiła swoją ulubioną lalkę.  
 (48) \*Na każdym przyjęciu babcia piała peany na cześć swojej wnuczki, barwnie opowiadając o jej porażkach.  
 (49) \*Dzieci od rana szczebiotały o śmierci starego kota.  
 (50) \*Przyjaciółki wesoło świergotały o tym, że w groźnym wypadku miejskiego autobusu zginęło pięć osób.  
 (51) \*Mężczyzna głośno tokował o swoich porażkach w podbojach miłosnych.

Stawiam hipotezę, że czasowniki: *miauczeć*, *mruczeć*, *pohukiwać*, *ryczeć*, *skomlać*, *skrzeczeć*, *syczeć*, *szczekać*, *ujadać*, *warczeć* w prawostronnym miejscu walencyjnym akceptują treści o negatywnej wartości aksjologicznej (por. 52–61).

- (52) \*Julia z zalem miauczała, że pojedzie na wymarzone wczasy w Egipcie.  
 (53) \*Matka z niezadowoleniem mruczała, że miło spędziła dzień w rodzinnym gronie.  
 (54) \*Rozdrażniony dziadek pohukiwał na gromadkę dzieci, że grzecznie się bawią.  
 (55) \*Jan ze wściekłością ryczał, że podwładny dobrze wykonał poleczone mu zadanie.  
 (56) \*Adam skomlał, że celujączo zdał ostatni egzamin.  
 (57) \*Zdenerwowana mama skrzeczała, że dzieci pomogły jej w domowych obowiązkach.  
 (58) \*Dziewczyna syknęła ukochanemu do ucha, że bardzo go kocha.  
 (59) \*Kobieta szczekała na dozorcę, że dokładnie posprzątał.  
 (60) \*W sklepie zdenerwowane klientki ujadały na sprzedawcę, że sprzedaje wyłącznie świeże i smaczne warzywa.  
 (61) \*Adam warknął Ewie, że ślicznie wygląda w nowej sukience.

Uważam, że również leksem *krakać* w prawostronnym kontekście akceptuje jedynie te treści, które nadawca wypowiedzi ocenia jako negatywne (por. 62).

(62) \*Jan wesóło krakał, że zgarnie główną wygraną w loterii.

Ponadto sędzę, że prawe miejsce walencyjne czasownika *krakać* wypełniają wyłącznie zdania dotyczące przyszłości (por. 63–64).

(63) \*Wszyscy się przestraszyli, bo Adam krakał, że wybuchła wojna.

(64) \*Wszyscy się przestraszyli, bo Adam krakał, że trwa wojna.

Wnoszę, iż pozostałe leksemy: *gdakać*, *gęgać*, *klekotać* prawostronnie włączają treści, które z perspektywy nadawcy wypowiedzi mogą być oceniane jako błahe, nieistotne (por. 65–67).

(65) \*Stanęły baby przy płocie i od dwóch godzin gdaczą o pogarszającej się sytuacji na Bliskim Wschodzie.

(66) \*Maria potrafi godzinami gęgać o złej sytuacji gospodarczej krajów Unii Europejskiej.

(67) \*Gdzieś w dole stały dozorczyjni i sąsiadka z pierwszego piętra, klekocąc o grasującym w okolicy seryjnym mordercy tak głośno, że słychać było u nas na poddaszu.

Analiza składnikowa syntagmatyczna umożliwiła dodatkowo wyodrębnienie z grup synonimów leksemów *klekotać* i *ryczeć*. Rezultaty analizy składnikowej syntagmatycznej prezentuje tabela 2.

W sememie jednostek języka można wyodrębnić semy nuklearne, tworzące stałe jądro semowe (reprezentujące porządek paradygmatyczny) oraz semy kontekstowe tworzące klasem (reprezentujący porządek syntagmatyczny). Dla poszczególnych odzwierzęcych czasowników mówienia proponuję następujące schematy sememów.

#### *ćwierkać*

Sm = Js ([mówić] + [wysoki] [cichy] [miły] [z radością] + [przenośnie])  
+ Ks ([tylko kobiecy] [+ dziecko] [+ młody] [- stary] [- niestary] [pozytywnie])

#### *gdakać*

Sm = Js ([mówić] + [nisko] [głośno] [niemiło] [niemądrze] + [lekceważąco]) + Ks ([tylko kobiecy] [tylko męski] [- dziecko] [+ młody] [+ stary] [+ niestary] [nieistotne])

#### *gęgać*

Sm = Js ([mówić] + [nisko] [głośno] [niemiło] [niemądrze] + [potocznie])  
+ Ks ([tylko kobiecy] [tylko męski] [- dziecko] [+ młody] [+ stary] [+ niestary] [nieistotne])

*gruchać*

Sm = Js ([mówić] + [wysoko] [cicho] [miło] [z uczuciem] + [żartobliwie]  
+ Ks ([+ zbiorowy] [tylko kobiecy] [tylko męski] [- dziecko] [+ młody]  
[+ stary] [+ niestary])

*klekotać*

Sm = Js ([mówić] + [nisko] [głośno] [niemiło] [niemądrze] + [potocznie])  
+ Ks ([tylko kobiecy] [tylko męski] [+ dziecko] [+ młody] [+ stary] [+ nie-  
stary] [nieistotne])

*krakać*

Sm = Js ([mówić] + [z pesymizmem] + [potocznie] [przenośnie]) + Ks ([tylko  
kobiecy] [tylko męski] [- dziecko] [+ młody] [+ stary] [+ niestary] [nega-  
tywnie] [o przyszłości])

*miauczeć*

Sm = Js ([+ mówić] + [wysoko] [cicho] [niemiło] + [potocznie]) + Ks [tylko  
męski] [tylko kobiecy] [+ dziecko] [+ młody] [+ stary] [+ niestary] [nega-  
tywnie])

*mruczeć*

Sm = Js ([mówić] [nisko] [cicho] [niemiło] [z niezadowoleniem]) + Ks  
([tylko męski] [tylko kobiecy] [+ dziecko] [+ młody] [+ stary] [+ niestary]  
[negatywnie])

*piąć*

Sm = Js ([mówić] + [wysoko] [głośno] [niemiło] [z zachwytem] + [książko-  
we] [żartobliwe] [potoczne]) + Ks ([tylko męski] [tylko kobiecy] [- dziec-  
ko] [+ młody] [+ stary] [+ niestary] [pozytywnie])

*pohukiwać*

Sm = Js ([mówić] + [nisko] [głośno] [niemiło] [karcąco] + [książkowe])  
+ Ks ([tylko męski] [tylko kobiecy] [- dziecko] [+ młody] [+ stary] [+ nie-  
stary] [negatywnie])

*ryczeć*

Sm = Js ([mówić] + [nisko] [głośno] [niemiło] [ze złością] + [potocznie])  
+ Ks ([tylko męski] [tylko kobiecy] [+ dziecko] [+ młody] [+ stary] [+ nie-  
stary] [negatywnie])

*skomleć*

Sm = Js ([+ mówić] + [wysoko] [cicho] [niemiło] + [potocznie]) + Ks [tylko  
męski] [tylko kobiecy] [+ dziecko] [+ młody] [+ stary] [+ niestary] [nega-  
tywnie])

*skrzeczeć*

Sm = Js ([mówić] + [wysoko] [głośno] [niemiło] + [potocznie]) + Ks ([tylko męski] [tylko kobiecy] [- dziecko] [+ młody] [+ stary] [+ niestary] [negatywnie])

*syczeć*

Sm = Js ([mówić] [nisko] [cicho] [niemiło] [ze złością] + [potocznie]) + Ks ([tylko męski] [tylko kobiecy] [- dziecko] [+ młody] [+ stary] [+ niestary] [negatywnie])

*szczebiotać*

Sm = Js ([mówić] + [wysoki] [cichy] [miły] [z radością] + [książkowe]) + Ks ([tylko kobiecy] [+ dziecko] [+ młody] [- stary] [- niestary] [pozytywnie])

*szczekać*

Sm = Js ([mówić] + [nisko] [głośno] [niemiło] [ze złością] + [pogardliwie]) + Ks ([tylko męski] [tylko kobiecy] [- dziecko] [+ młody] [+ stary] [+ niestary] [negatywnie])

*świergotać*

Sm = Js ([mówić] + [wysoki] [cichy] [miły] [z radością] + [przenośnie]) + Ks ([tylko kobiecy] [+ dziecko] [+ młody] [- stary] [- niestary] [pozytywnie])

*tokować*

Sm = Js ([mówić] [nisko] [głośno] [dużo] [potocznie] + [przenośnie]) + Ks ([tylko męski] [- dziecko] [+ młody] [+ stary] [+ niestary] [pozytywnie])

*ujadać*

Sm = Js ([mówić] + [nisko] [głośno] [niemiło] [ze złością] + [potocznie] [przenośnie]) + Ks ([tylko męski] [tylko kobiecy] [- dziecko] [+ młody] [+ stary] [+ niestary] [negatywnie])

*warczeć*

Sm = Js ([mówić] [nisko] [cicho] [niemiło] [ze złością] + [potocznie] [przenośnie]) + Ks ([tylko męski] [tylko kobiecy] [- dziecko] [+ młody] [+ stary] [+ niestary] [negatywnie])

TABELA 1

## Rezultaty analizy składnikowej paradygmatycznej

czasownik	semy ogólne archisem	Analiza składnikowa paradygmatyczna					semy potencjalne
		semy opisowe		semy specyficzne		semy funkcjonalne	
		wysokość [+wysoko/-nisko]	nateżenie [+głośno/-cicho]	barwa [+miła/-niemiła]	wyróżnik		
ćwierkać	+	+	-	+	z radością	kwalifikator przenośnie	
gdakać	+	-	+	-	niemądrze	lekceważąco potocznie	
gęgać	+	-	+	-	niemądrze	żartobliwie	
gruchać	+	+	-	+	z uczuciem	potocznie	
klekotać	+	-	+	-	niemądrze	potocznie/przenośnie	
krakać	+	+	-	-	z pesymizmem	potocznie	
miauczeć	+	+	-	-			
mruczeć	+	-	-	-	z niezadowolaniem		
piąć	+	+	+	-	z zachwytem	książkowo/żartobliwie/potocznie	
pohukiwać	+	-	+	-	karąco	książkowo	
ryczeć	+	-	+	-	ze złością	potocznie	
skomleć	+	+	-	-		potocznie	
skrzeczeć	+	+	+	-		potocznie	
syczeć	+	-	-	-	ze złością	potocznie	
szczebiotać	+	+	-	+	z radością	książkowo	
szczekać	+	-	+	-	ze złością	pogardliwie	
świertgotać	+	+	-	+	z radością	przenośnie	
tokować	+	-	+	-	dużo	potocznie/przenośnie	
ujadać	+	-	+	-	ze złością	potocznie/przenośnie	
warczeć	+	-	-	-	ze złością	potocznie/przenośnie	

Źródło: Opracowanie własne.

TABELA 2

**Rezultaty analizy składnikowej syntagmatycznej**

Analiza składnikowa syntagmatyczna

czasownik	kontekst lewy					kontekst prawy						
	pojedynczy	zbiorowy	tylko kobiety	tylko mężczy	młody		niemłody		pozytywnie	negatywnie	propozycja o przyszłości	nieistotne
					dziecko	niedziecko	stary	niestary				
ćwierkać			+	-	+	+	-	-	+			
gdakać			+	+	-	+	+	+				+
gęgać			+	+	-	+	+	+				+
gruchać	-	+	+	+	-	+	+	+				
klekotać			+	+	+	+	+	+				+
krakać			+	+	-	+	+	+		+	+	
miauczeć			+	+	+	+	+	+		+	+	
mruczeć			+	+	+	+	+	+		+	+	
piać			+	+	-	+	+	+		+		
pohukiwać			+	+	-	+	+	+			+	
ryczeć			+	+	+	+	+	+			+	
skomleć			+	+	+	+	+	+			+	
skrzeczeć			+	+	-	+	+	+			+	
syczeć			+	+	-	+	+	+			+	
szczebiotać			+	-	+	+	-	-		+		
szczekać			+	+	-	+	+	+			+	
świergotać			+	-	+	+	-	-			+	
tokować			+	+	-	+	+	+			+	
ujadać			+	+	-	+	+	+			+	
warczeć			+	+	-	+	+	+			+	

Źródło: Opracowanie własne.

## Zakończenie

Tematyka artykułu dotyczyła struktury semantycznej czasowników z grupy *verba dicendi*, których kształt motywowany jest czasownikami nazywającymi dźwięki wydawane przez zwierzęta. Okazuje się, że w strukturze znaczeniowej leksemów: *ćwierkać, gdakać, gęgać, gruchać, klekotać, krakać, miauczeć, mruzczeć, pisać, pohukiwać, ryczeć, skomleć, skrzeczeć, syczeć, szczebiotać, szczekać, świergotać, tokować, ujadać i warczeć*, zawarta jest informacja o sposobie nadawania komunikatu, który można scharakteryzować przy wykorzystaniu podstawowych parametrów akustycznych (wysokości, natężenia oraz barwy dźwięku). Co interesujące, na znaczenie przeważającej grupy odzwierzęcych czasowników mówienia składają się semy specyficzne, którym można przypisać negatywną wartość aksjologiczną. Być może wiąże się to z faktem, iż ogólnie rzecz biorąc to, co zwierzęce, utrwaliło się w języku jako gorsze.

Artykuł ten jest zaledwie drobnym szkicem dotyczącym problematyki odzwierzęcych czasowników mówienia. Uważam, że w następnym kroku warto byłoby, sięgając po narzędzia wypracowane na gruncie semantyki kognitywnej, podjąć próbę rekonstrukcji fragmentu językowego obrazu świata, tkwiącego w znaczeniu odzwierzęcych czasowników mówienia. Należałoby rozważyć, co miało wpływ na to, iż czasowniki prymarnie nazywające dźwięki wydawane przez zwierzęta w toku ewolucji nabrały znaczenia: 'o ludziach: mówić coś w jakiś sposób'. Czy w wypadku odzwierzęcych czasowników mówienia można mówić o korelacji między ich znaczeniem a utrwalonym w kulturze obrazem zwierząt? Czy może na strukturę znaczeniową interesujących mnie leksemów miała wpływ percepcyjna i intencjonalna ocena dźwięków wydawanych przez zwierzęta?

## Literatura

- GRĘŃ Z., 1994: *Semantyka i składnia czasowników oznaczających akty mowy w języku polskim i czeskim*. Warszawa.
- KLESZCZOWA K., 1989: *Verba dicendi w historii języka polskiego: zmiany znaczeń*. Katowice.
- KOZARZEWSKA E., 1990: *Czasowniki mówienia we współczesnym języku polskim. Studium semantyczno-składniowe*. Warszawa.
- LYONS J., 1984-1989: *Semantyka*. WEINSBERG A., przeł. T. 1-2. Warszawa.
- MARCJANIK M., 1987: *Polskie czasowniki adresatywne. (Pragmatyka, semantyka, składnia)*. Kielce.
- MĄCZYŃSKI M., 1984: *O czasownikach onomatopeicznych oznaczających mówienie*. „*Język Polski*” nr 1-2, s. 99-109.
- MIODUNKA W., 1989: *Podstawy leksykologii i leksykografii*. Warszawa.

- NOWAK T., 2008: *Przymyki lokatywno-inkluzyjne we współczesnym języku polskim: w głębi, w obrębie, w środku, we wnętrzu*. Katowice.
- PASTUCHOWA M., 2000: *Zmiany semantyczne i strukturalne czasowników odrzeczownikowych w polszczyźnie*. Katowice.
- SAUSSURE F., 1961: *Kurs językoznawstwa ogólnego*. KASPRZYK K., przeł. Warszawa.
- TOKARSKI R., 1984: *Struktura pola znaczeniowego (studium językoznawcze)*. Warszawa.

Aleksandra Domogała

On the “word” in the world of people and animals  
(on the example of zoonotic verbs of speaking)

#### SUMMARY

The article concentrates on the semantic structure of verbs of speaking (*verba dicendi*), the shape of which is motivated by verbs naming sounds produced by animals. The author, using the tools worked out on the ground of structural semantics, makes an attempt to prove that the meaning of the lexemes: *ćwierkać* (*chirp*), *gdakać* (*cluck*), *gęgać* (*gaggle*), *gruchać* (*coo*), *klekotać* (*clatter*), *krakać* (*caw*), *miauczeć* (*mew*), *mruczeć* (*purr*), *piać* (*crow*), *pohukiwać* (*hoot*), *ryczeć* (*roar*), *skomleć* (*yelp*), *skrzeczeć* (*squawk*), *syzczeć* (*hiss*), *szczebiotać* (*twitter*), *szczekać* (*bark*), *świergotać* (*chatter*), *tokować* (*gas*), *ujadać* (*yap*) and *warczeć* (*growl*) includes the information on the way of sending a message that can be characterized by means of basic acoustic parameters. Besides, the author makes an attempt to investigate the verbal surrounding where the zoonotic verbs of speaking can appear.

Aleksandra Domogała

Ein „Wort“ in menschlicher und tierischer Welt  
(am Beispiel der von Tiernamen abgeleiteten *Verba dicendi*)

#### ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel konzentriert sich auf semantische Struktur der *Verba dicendi*, deren Form mit den Verben motiviert ist, welche die von Tieren hervorgebrachten Laute bezeichnen. Sich von der strukturellen Semantik entwickelten Werkzeuge zunutze machend bemüht sich die Verfasserin zu beweisen, dass in der Bedeutung der folgenden Lexeme: *zirpen*, *gackern*, *schnattern*, *gurren*, *klappern*, *krächzen*, *miauen*, *schnurren* (*brummen*), *krähen*, *rufen*, *brüllen*, *winseln*, *kreischen*, *zischen*, *zwischern*, *bellen*, *balzen*, *kläffen*, *knurren* eine Information enthalten ist, auf welche Weise eine Erklärung, die sich mittels der grundlegenden akustischen Parameter charakterisieren lässt, abgegeben ist. Sie versucht auch die verbale Umgebung zu erforschen, in der die von den Tiernamen abgeleiteten *Verba dicendi* auftreten können.